

УДК 378.1;37.036

Андрій МЕЛЬНИКОВ,

*кандидат педагогічних наук, Національна академія Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

Віктор ШИНКАРУК,

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

МІСЦЕ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ КОНФЛІКТСТІЙКОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Сучасні умови прикордонної служби характеризуються складними завданнями – запобігання нелегальній міграції, контрабанда, боротьба з тероризмом, встановлення контакту з місцевим населенням. Це дозволяє розглядати вирішення професійних завдань прикордонника не тільки як правозастосовуючу і правоохоронну, а й конфліктологічну діяльність, спрямовану на профілактику та врегулювання конфліктів, що виникають в ході професійної діяльності. Однією з умов успішного вирішення конфліктів є конфліктостійкість прикордонника. Наявність відповідної конфліктологічної бази дає можливість в значній мірі впливати на хід конфлікту, що входить у функції майбутнього офіцера-прикордонника. Конфліктостійкість виступає одним з головних чинників фахової придатності до діяльності майбутнього офіцера-прикордонника, що дозволяє розглядати її як професійно-значущу якість особистості. Сфера фізичної підготовки є одним з ключових чинників у формуванні конфліктостійкості майбутнього офіце-

© Мельніков А., Шинкарук В.

ра-прикордонника, підвищенні рівня адаптації до служби на кордоні, являється засобом, що сприяє підвищенню адаптаційних можливостей молодих офіцерів-прикордонників при становленні на першу керівну посаду. У зв'язку з цим фізична підготовка є чинником, що сприяє вдосконаленню адаптаційних механізмів, підвищенню загальної психологічної та конфліктологічної стійкості, тобто чинником, що формує особистість.

Ключові слова: професійна діяльність, конфлікт, конфліктостійкість, конфліктологічна компетентність, фізична підготовка, майбутній офіцер-прикордонник.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Після закінчення військового навчального закладу випускник потрапляє в умови потенційного конфліктогенного професійного середовища, в якому має ефективно діяти, вирішуючи як власне фахові, так і соціально-професійні проблеми та задачі. В процесі становлення на посаді офіцер-прикордонник натрапляє на нові, ще невідомі йому у практичній діяльності відносини у колективі. Під час навчання він був підлеглим, а у колективі спілкувався з рівними собі. Починаючи службу в органах охорони державного кордону, офіцер потрапляє в середовище різних по категорії людей. У щоденних буднях прикордонної служби виникають стресові ситуації, у яких необхідно контролювати себе у спілкуванні з підлеглими та керівництвом і під час виконання професійних обов'язків на кордоні. І, тому, офіцер повинен бути готовий не тільки реалізовувати професійні задачі в умовах конфліктогенного професійного середовища, але і перетворювати його з метою попередження негативних конфліктів.

Практика свідчить, що випускники вищого військового навчального закладу не готові до перетворюючої конфліктологічної діяльності у взаємодії з предметною і соціальною підсистемами професійного середовища, що виражається в недостатньому розвитку у них професійно-важливих якостей, які забезпечують фахівцеві орієнтування в складних ситуаціях професійної взаємодії, оцінці значущості об'єкта конфлікту, управління негативними емоційними станами, вплив на

опонента, виконання попереджувальних дій або дій, що вирішують конфлікт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Проблеми підготовки офіцерів до розв'язання конфліктів відображали у своїх роботах багато учених. Це роботи Ващенко І. В. – про конфлікти в діяльності працівників силових відомств та шляхи їх подолання, Потапчука Є. М. – про особливості психопрофілактики міжособистісних конфліктів у сім'ях військовослужбовців прикордонних військ, Чистякова С. А. – про внутрішньоособистісні конфлікти та особливості їх психопрофілактики і психокорекції у курсантів вищих військових навчальних закладів, Кротова А. К. – про підготовку офіцера до вирішення конфліктних ситуацій у військовому колективі [1, с. 5; 2–3, с. 6].

Також проблема конфліктів відображена у роботах таких вчених, як Анцупов А. Я., Божович Л. І., Ващенко І. В., Волков Б. С., Грішина Н. В., Донцов А. І., Журавльов В. І. та багатьох інших.

Виходячи з вищесказаного, **метою статті** є вивчення можливостей фізичної підготовки у формуванні конфліктостійкості як основи професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування конфліктостійкості курсантів – майбутніх офіцерів-прикордонників диктує необхідність максимального використання засобів і можливостей фізичної культури.

Професійна діяльність прикордонників протікає в умовах підвищених інтелектуальних та емоційних навантажень, нервової перенапруги. Це призводить до розбалансування внутрішніх сил організму, загального стомлення, що тягне за собою порушення діяльності вищих нервових центрів, появу негативних рис характеру.

Динаміка подій на сьогодні складається таким чином, що загальна кількість конфліктних, професійних і життєвих ситуацій, ймовірно, буде зростати. Це вимагає безперервного підвищення резервів здоров'я. У такій ситуації безсумнівно важливу роль відіграє конфліктостійкість як особистісна якість, і тому є необхідність детального ви-

вчення її ролі у формуванні повноцінної особистості – майбутнього офіцера-прикордонника.

Сфера фізичної підготовки є одним з ключових чинників у формуванні повноцінної особистості майбутнього офіцера-прикордонника, підвищенні рівня адаптації до служби на кордоні. Це відбивається на вмінні взаємодіяти з людьми без хворобливих конфліктів, реалізувати свої можливості, адекватно оцінювати себе і реагувати на оточуючих, ефективно управляти своїм психоемоційним і фізичним станом в конфліктних ситуаціях.

Таким чином, значною стає проблема, яка полягає у пошуку та виборі ефективних засобів фізичної підготовки, що впливають на формування конфліктологічної стійкості курсантів – майбутніх офіцерів-прикордонників.

Фізична культура є “складним суспільним явищем, що не обмежується вирішенням тільки завдань фізичного розвитку, а й виконує і інші соціальні замовлення суспільства в галузі політики, моралі, виховання, естетики тощо. Фізична культура не має меж – соціальних, професійних, біологічних, вікових, географічних, вона має дієву і результативну сторону, до яких відноситься і ступінь фізичної та психологічної підготовленості фахівця до професійної діяльності” [4, с. 78].

У зв’язку з цим фізична підготовка є чинником, що сприяє вдосконаленню адаптаційних механізмів, підвищенню загальної психологічної та конфліктологічної стійкості, тобто чинником, що формує особистість.

Виходячи з вищевикладеного, вагомість предмета “Фізична підготовка” у вищому військовому навчальному закладі в структурі професійної підготовки персоналу визначається тим, що вона дає можливість розвитку особистості з позицій фізичних, моральних, вольових і психологічних якостей. Зокрема, фізична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників має здійснюватися з урахуванням умов і характеру їх майбутньої професійної діяльності з позицій використання всіх доступних засобів і методів з метою підвищення стійкості організму до дії зовнішнього середовища і адаптації його ж до умов середовища професійної діяльності.

Спеціальне дослідження проблеми готовності офіцерів до вирішення конфліктних ситуацій у військовому колективі проведено А. І. Кротовим. Він виявив професійно важливі якості офіцера, необхідні для вирішення конфліктних ситуацій у військових колективах. Описаних за допомогою комплексу базових умінь, вони були об'єднані в групи: гностичні вміння (спостерігати і аналізувати конфліктні ситуації, вивчати ефективність вибраних педагогічних впливів, визначати рівень вихованості окремих військовослужбовців та ін.); організаторські (організувати діяльність військовослужбовців, здійснювати педагогічне керівництво розвитком колективу військовослужбовців, узгоджувати роботу з роботою інших офіцерів підрозділу та ін.); комунікативні (спілкуватися з солдатами і сержантами, розвивати внутрішньо колективні відносини, реалізовувати демократичний стиль спілкування, управляти емоційною атмосферою колективу та настроєм окремих військовослужбовців) [5, с. 128].

Зазначимо, що вплив на формування конфліктостійкості майбутніх офіцерів-прикордонників має і специфіка самої діяльності прикордонної служби, яка вимагає від них високого рівня професійної, психологічної, фізичної підготовки, готовності до дій в екстремальних ситуаціях, уміння спілкування з підлеглими, уміння вести себе з правопорушниками і бути стриманим та стійким до негативних впливів. Відомо, що офіцери-прикордонники проходять службу в умовах напруженої ситуації, яка відбувається на сході країни, більша частина з них брала участь у бойових діях. Крім того, в повсякденній діяльності прикордонники здійснюють свої звичайні функції: ведуть боротьбу з контрабандою, нелегальною міграцією, обігом зброї і наркотиками, також здійснюють попередження і інших протиправних дій на державному кордоні. Це свідчить не тільки про необхідність створення ефективних механізмів регуляції сприйняття конфліктів у професійній діяльності офіцерів, оснований на психологічній та фізичній стійкості, а й про специфіку конфліктостійкості офіцерів-прикордонників.

Усе вищенаведене негативно впливає на самосвідомість, внутрішню позицію, систему цінностей сучасних молодих офіцерів-прикор-

донників. Отже, з одного боку, розвиток і вдосконалення прикордонної служби як ніколи вимагає від офіцера-прикордонника, який керується свідомістю свого обов'язку професійно виконувати свої завдання, психологічно грамотно підходити до роботи з персоналом, працювати з інтересом і бажанням, з іншого – чимала частина випускників виявляє небажання продовжувати службу, прагнучи залишити лави офіцерського складу внаслідок недостатньої фізичної стійкості до складнощів в професійній діяльності [6, с. 144].

У зазначеному контексті суттєву роль починає відігравати формування конфліктостійкості майбутнього офіцера-прикордонника, що виявляється в стійкості сприйняття, пам'яті і т. д., їх концентрації та переключенні в обстановці дефіциту часу, розумової перевтоми, нервово-емоційної напруги, стресу, конфлікту; по-друге, можливості оптимізації працездатності, профілактики психофізичного та нервово-емоційного стомлення; зростанні ефективності навчальної та, в подальшому, професійної діяльності за підтримки адекватних заходів і засобів впливу, характерних для фізичної підготовки. Це приводить до необхідності визначення ролі засобів фізичної підготовки в системі підготовки фахівців даного профілю.

Висновки. Після закінчення вищого військового навчального закладу офіцер потрапляє в умови потенційного конфліктогенного професійного середовища, в якому має ефективно діяти, вирішуючи як власне фахові, так і соціально-професійні проблеми та задачі. Тому, конфліктостійкість виступає одним з головних умов фахової придатності майбутнього офіцера – прикордонника, що дозволяє розглядати її як професійно-значущу якість особистості. І роль фізичної підготовки напряму впливає на становлення конфліктостійкості майбутнього офіцера, професійна діяльність якого входить в групу професій з великою присутністю конфлікт-факторів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Тому, з одного боку, зростання конфліктності суспільства в цілому, збільшення числа конфліктних ситуацій в професійній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників, з іншого – не знання методів управління ними та їх вирішення за допомогою методів фізичної підготовки, свід-

чать про необхідність вивчення питання формування конфліктостійкості у майбутніх офіцерів-прикордонників та визначення цих критеріїв в подальшому.

Список використаної літератури

1. Потапчук Є. М. Психопрофілактика міжособистісних конфліктів у сім'ях військовослужбовців прикордонних військ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 20.02.02 "Військова педагогіка і психологія" / Є. М. Потапчук. – Хмельницький, 1998. – 18 с.
2. Чистяков С. А. Внутрішньоособистісні конфлікти та особливості їх психопрофілактики і психокорекції у курсантів вищого військового навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / С. А. Чистяков. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
3. Кротов А. И. Подготовка офицера к разрешению конфликтных ситуаций в воинском коллективе : автореф. дис. канд. пед. наук / А. И. Кротов. – Ярославль, 1996. – 15 с.
4. Голубев И. П. Теоретические основы профессионально-прикладной физической подготовки студентов педагогических вузов : учеб. пособ. / И. П. Голубев. – М. : МГПИИЯ, 1983. – 128 с.
5. Анцупов А. Я. Социально-психологические проблемы предупреждения и разрешения межличностных конфликтов во взаимоотношениях офицеров / А. Я. Анцупов. – М. : ГАВС, 1992. – 262 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук Багас О. П.

Мельников А. В., Шинкарук В. О. Место физической подготовки в формировании конфликтоустойчивости у будущих офицеров-пограничников

Современные условия пограничной службы характеризуются сложными задачами – предотвращение нелегальной миграции, контрабанда, борьба с терроризмом, установка контакта с местным населением. Это позволяет рассматривать решения профессиональных задач пограничника не только как правоприменительную и правоохранительную, но и конфликтологическую деятельность, направленную на профилактику и урегулирования конфликтов, возникающих

в ходе профессиональной деятельности. Одним из условий успешного разрешения конфликтов является конфликтоустойчивость пограничника. Наличие соответствующей конфликтологической базы дает возможность в значительной степени влиять на ход конфликта, который входит в функции будущего офицера-пограничника. Конфликтоустойчивость выступает одним из главных факторов профессиональной пригодности к деятельности будущего офицера-пограничника, что позволяет рассматривать ее как профессионально-значимое качество личности. Сфера физической подготовки является одним из ключевых факторов в формировании конфликтоустойчивости будущего офицера-пограничника, повышении уровня адаптации к службе на границе, является средством, способствующим повышению адаптационных возможностей молодых офицеров-пограничников при становлении на первую руководящую должность. В связи с этим физическая подготовка является фактором, способствующим совершенствованию адаптационных механизмов, повышению общей психологической и конфликтологической устойчивости, то есть фактором, формирующим личность.

Ключевые слова: *профессиональная деятельность, конфликт, конфликтоустойчивость, конфликтологическая компетентность, физическая подготовка, будущий офицер-пограничник.*

Melnikov A. V., Shinkaruk V. O. The Place of Physical Training in Shaping of Conflict Resistance for future Border Guard Officers

The modern conditions of Border Service are characterized by complex tasks – prevention of illegal migration, trafficking, anti-terrorism effort, development contacts with the local population. This allows considering solving professional problems of border guard not only as constitutive and law enforcement, but also as the conflict resolution activities aimed at preventing and resolving conflicts that arise in the course of professional activities. One of the conditions for successful conflict resolution is conflict resistance of border guards.

Having the corresponding base greatly enables to influence the course of the conflict and this is the part of the functions of the future officers –

border guards. Conflict resistance is one of the main factors of professional suitability in professional activities of future officers – border guards and it allows considering it as professionally significant quality of the individual. The sphere of physical education is a key factor in shaping the conflict resistance of future border guard officers. The raising of adaptation to serve on the border is a tool that improves the adaptive capacity of young officers getting the first senior position. In this regard, physical training is a factor that contributes to the improvement of adaptive mechanisms, improving overall psychological and conflict resistance and that is a factor that creates identity.

Keywords: *professional activity, conflict, conflict resistance, conflict competence, physical education, sport, future border guard officers.*